

A DÖNTÉS KOCKÁZATA

KARÁCSONY András: *Döntés és hagyomány.*
Századvég, Budapest, 2019. 192 oldal, 2990 Ft

Noha valószínűleg nem annak szánta, mégis **az elmúlt évek egyik legjobb és leghasznosabb filozófiai tankönyvét írta meg Karácsony András** az ELTE jogi karának egyetemi tanára, a *Kommentár* szerkesztőbizottsági tagja.

Korunk leginkább elterjedt és elsősorban joghallgatókat sújtó kórja az a tévhit, hogy a jog mint tudomány szintiszta racionalitáson nyugvó, az emberi tényezőkön felülemelkedő sebezhetetlen konstrukció, amely segít az embereknek racionális, igazságos és szintiszta szakmaiságon alapuló döntéseket hozni. Karácsony András könyvében bemutatja azokat a döntéseméleti szakirodalomban csak a háttérben meghúzódó filozófiai, jogi és államelméleti érveket, amelyek a decizionista (döntéselvű) hagyományt követve, a döntést mint a társadalom kulcsfontosságú elemét írják le. Karácsony bemutatja, hogy a döntés nem elsősorban és csak racionalitáson és szakmai érvek ütköztetésén, hanem kiszámíthatatlan emberi és természeti tényezők – tudás, tradíció és kontingenciák – összefüggéséből ered. Könyvéből az olvasó átfogó képet kap a filozófia és a jog szétválaszthatatlan történeti fejlődéséről, amelyen keresztül számba veszi különböző ideológiai iskolák és szerzők döntésről alkotott véleményét s leírja azok egymáshoz fűződő viszonyát.

A szerző kilenc fejezetben mutatja be a döntés eszmetörténeti, jogi, politológiai és döntéseméleti vetületeit. Különösen szimpatikus a könyvben, hogy nem a sokszor sekélyesnek tűnő döntéseméleti aspektusokra, hanem – ahogy a cím is kifejezi – a döntéssel kapcsolatos eszmetörténeti hagyományokra helyezi a hangsúlyt. Fontos már az elején megemlítenünk, hogy a kötet a történeti, diakrón gondolkodás legszebb ha-

gyományait felelevenítő munka, így a nyugati gondolkodás témában releváns korszakai és szerzői kerülnek elő a műben. Politológiai szempontból kiemelkedő, hogy nem követi a liberalizmus korszakunkban oly erős dogmatizmusát és hol egyet ért, hol pedig vitatkozik a tudományos fősodor véleményével. Hogy csak egy példát említsek, nagyon precízen választja el a demokrácia és a vele sokszor az uralkodó politikai nyelvzetben összemosott jogállam fogalmát, noha ezek kettőse meglátása szerint „eleve mint egymást kölcsönösen

korlátozó politikai és jogi elv határozza meg a politizálás és jogalkotás-jogérvényesítés kontextusát, amelyek között folytonosan harmóniát kell teremteni” (25). A döntés kapcsán az egyik legtöbbet emlegetett kulcsfogalom a racionalitás, amelyet leginkább Downs definícióját használva mutat be a szerző: racionalitás az, „ahol a hasznok nagyobbak, mint a költségek” (41). Ezen egyszerű és csábító elmélettel szemben mutatja be a szerző, hogy a valóságban sok más preferencia alapján működik a döntések meghozatala.

Talán az egyik legizgalmasabb fejezet a könyvben, amikor Karácsony Carl Schmitt-ről mint a döntés prófétájaként ír. Karácsony a 20. század egyik legizgalmasabb és egyben legvitatottabb gondolkodójának, *Carl Schmittnek a legavatottabb magyarországi szakértője*. A szerző képes Schmittet filozófia- és jogtörténeti szempontból elhelyezni, látja azokat a Schmittből kiinduló elméleti folyamatokat, amelyek más, különböző eszmetörténeti irányokban hatottak tovább, mint például Hermann Lübbe vagy Ernst-Wolfgang Böckenförde gondolatvilága. Különösen érdekes, ahogy Karácsony kontrasztív elemzést végez Hans Kelsen és Schmitt jogfilozófiája között. Kelsen számára az állam az, ami jogilag a nor-



matív rend alapján megragadható. Ez az, ami Schmitt szerint kiiktat minden személyes véleményét, azzal a döntést tüntetik el, ami viszont csak azt fogja eredményezni, hogy egy hibás valóságot írjanak le ezek az elméletek, mivel a döntés a szuverén jogán mindig is létezni fog. „Az ellentmondás látványos. Egyik oldalon vannak a semlegesítő törekvések és annak színlelése, hogy megvalósult a semlegesség, a másikon pedig a valóság tapasztalata, melyben tovább él a politikai harc intenzitása” – olvassuk (61).

Karácsony szerint Niklas Luhmann – akinek szintén avatott szakértője – törekvései azok, amelyek a valósághoz legközelebbi módon próbálták meg leírni a döntés folyamatát, hiszen „olyanként akarja megragadni a társadalmi életet és gondolkodást, amilyen.” (65) Luhmann szerint a társadalmat átható kontingencia miatt kell állandóan dönteni. A döntés mindig a kontingencia uralásáról szól, de Luhmann figyelembe veszi a döntést körülvevő társadalom komplexitását is. Luhmann harmóniát kíván teremteni a politika és a jog világa között, ezt a folyamatot nevezi tervezésnek: „A tervezésben összefonódik a jog és a politika világa. Maga a terv a politika területén születik meg, ám gyakorta a megvalósításra való törekvés meghatározott jogi normák tételezésével történik.” (76)

A mai napig az egyik legfelkapottabb gondolkodó a marxista Frankfurti Iskola még ma is élő leghíresebb szociológusa Jürgen Habermas. A döntéseméletek szempontjából Karácsony András sem látatja másként őt, mint akinek filozófiájának középpontjában a konszenzus áll. A konszenzus Habermas szerint diskurzus folyamatként jöhet létre: „A döntés perspektívájából tehát azt mondhatjuk, hogy az a döntés a megfelelő, ami mögött egy diskurzusban létrejött egyetértés áll.” (91) Habermas meglátása szerint ahhoz, hogy működőképes és legitim jog jöjjön létre, két feltételnek kell teljesülnie: 1) a diskurzív folyamatok, a tanácskozás mindig a civil társadalomból kell, hogy kiinduljon és a tömegmédián keresztül kommunikatív hatalommá kell, hogy váljék; 2) az így létrejött kommunikatív hatalomnak az általa létrehozott legitim jog alapján át kell átfordulnia adminisztratív hatalommá. A fenti rövid leírás jól foglalja össze a '68-as generáció térhódításának forogatókönyvét, és több mai kortárs „progresszív” mozgalom stratégiájának alapkövét is olvashatjuk benne [ezt ismertte fel Helmut Schelsky, akinek Karácsony András szintén avatott interpretátora – a Szerk.].

Karácsony könyvében részletesen foglalkozik John Rawls ide kapcsolódó munkásságával, és a döntés igazságosságánál kérdésével is. Rawls a 20. századi liberalizmus legmeghatározóbb angolszász alakja, aki nagy hatással volt több demokrata amerikai elnök – például Bill Clinton – politikájára is. Rawls nem az igazságos

konfliktusszabályozás kérdésével foglalkozott, hanem egy igazságos elosztási eljárás kidolgozásával. Rawls hitt egy kezdeti „eredeti állapotban”, amikor a racionalitás uralta az ember döntési horizontját, de ez csak extrém helyzetben kényszeríthető ki a modern emberből. Noha több ponton kapcsolódik elmélete a fenomenológiai hagyományhoz, véleményem szerint igen távol került Rawls elmélete ezektől.

Karácsony a fenomenológia racionalitás fogalmát a tradícióval írja le. Fontos fogalmak továbbá fenomenológiailag a döntés szempontjából az életvilág (mindig mint adott világ) és az interszubsztitívitás. „A társadalmi világ közös produktum: elődeink, kortársaink és utódaink egymáshoz illeszkedő tapasztalatán épül fel.” (138) Nem véletlenül választotta tehát Karácsony András a döntés mellé a hagyomány szót könyvének címéül, ugyanis szerinte ez a faktor az, amely a leginkább befolyásol minden döntést, minden aspektusában jelen van a folyamatokban, felülír racionalitást és igazságosságot: „A hagyomány nem igazságos/igazságtalan, nem racionális/irracionális, hanem van. A hagyomány eszmeileg nem tervezhető, hanem csak befolyásolható (erősíthető vagy éppen gyengíthető).” (147–148)

Az egész könyv csúcspontja az utolsó fejezet, amely a *Döntés: számvetés a felelősséggel* címet viseli. Karácsony meglátása szerint a szabadság–döntés–felelősség triász megbonthatatlan egységet képez, egyik elem sem lehet meg a másik kettő nélkül, ezt minden döntésünknel el kell fogadnunk, ha közelíteni akarunk a valósághoz. Igazából soha nem tudunk semleges helyzetet felvenni, erre a jogállam intézményei sem tesznek minket alkalmassá. Mint írja: „A jelenleg egyeduralmuként látható jogállami látásmód téveszméje: az előrelátható tudással a normál helyzettől való eltérés kockázatai megszüntethetők. Azért téveszme, mert nem az a dilemma, hogy kockázatmentes vagy kockázattal teli az életünk, hanem az, hogy mely kockázattal tudunk együtt élni. [...] Azaz nem úszhatja meg senki, a jogállam hívei sem, hogy döntéseik kockázatosak, és épp ezért a felelősség nem semlegesíthető.” (178–179. Kiemelés tőlem.)

A legfontosabb könyvek mindig tankönyvek is egyben. Nem azért, mert bármilyen tanterv előírja őket, hanem mert a tanítványok köre rátalál bennünk a valóság egy fontos morzsájára, amely által akár a teljes egyetemi képzés ismeretanyaga – nem csak, de különösen jogászoknak – olyan keretek közé rendeződik el, amely mindvégig hozzásegít a kép tisztulásához és hozzájárul a megszerzett ismeretanyagunk a valódi világ keretei közötti alkalmazásához. Karácsony András ezen könyvével sok olvasót közelít a valóság működésének jobb megértéséhez, tanítványai száma pedig csak bővül a kötet elolvasása után.

SZALAI ZOLTÁN